

■ Fəridə Uğur

"Sovet ordusunda bir milyona yaxın qadın vardı, onlar əksər bacarıqlarından istifadə edirdilər. Hətta puləmyotçu, tankist kimi sözlərdə dil problemi yaranmışdı. Çünki indiyə qədər bu işlərin heç birini qadınlar etməmişdilər, ona görə də bu sözlərin qadın cinslisi yox idi. Qadın cinsli sözlər orda - müharibənin içində yaranırdı".

Belaruslu yazar-araşdırmaçı-jurnalist - Svetlana Alekseyeviç 31 may 1948-ci ildə Ukraynada doğulub. 2015-ci ildə Nobel Ədəbiyyat Mükafatını alan bu xanım ödələ layiq görülmüş 14-cü qadın yazıçıdır. "Müharibənin qadın olmayan üzü" adlı tarixi-araşdırma janrında yazdığı əsərlə bu mükafata layiq görülen xanım ümumilikdə yazıları ilə 15 fərqli mükafat qazanmış, əsərləri dünyanın 19 dilinə tərcümə olunmuşdur. Nobel mükafatını ona təqdim edərkən haqqında "əsrin iztirab və cəsarət abidəsi" ifadəsini söyləmişdilər.

Bu kitabı rus dilində oxuyarkən çox çətinlik çəkirdim. Dil probleminə görə yox, sadəcə fikirlər, duyğular və əhvalatlar o qədər gözəl, real və axıcı təqdim olunur ki, birməfəsə kitabı vərəqləyib oxumaq, bitirmək olmur, tez-tez dayan-

malı, nəfəs almalı olursan. Tarixin ən qanlı müharibəsində (bizə ən yaxın tarixin) faşizm üzərində qələbə çalan sovet ölkələrinin qadınları - qadın pilotlar, kəşfiyyatçılar, cərrahlar, tibb işçiləri, partizanlar, döyüşçülərin faşist işğalına necə sinə gərdikləri, müharibənin ortasında qadın olmağın çətinlikləri, əziyyətləri ilə necə başa çıxdıqlarına həm məəttəl qalırsan, həm də həsəd aparırsan. Sovetlər birliyinin dörd tərəfində yaşayan qadınları bir-bir tapıb danışdıran müəllif bizə təqdim etdiyi faktlar-hekayələrlə bizə yepyeni bir anlayış tanıdır - müharibədə qadın.

Müharibənin qadın olmayan üzü

İki ilə yaxın nə haqda kitab yazmalı olduğunu düşünən müəllif niyəsə müharibə haqqında fikirləşməli olur və bunu kitabda belə qeyd edir: "indiyə qədər irili-xırdalı, yaddaqalan, unudulan minlərlə müharibə olub. Və biz bütün bu müharibələri "kişilərin dili", "kişilərin səsi" ilə tanıyırdıq. Qadınlar bütün müharibələrdə susublar. Sanki bütün müharibələr onlardan yan keçib həmişə, sanki heç bir müharibə heç bir qadına təsir etməyib kimi. Mən hərdən bir necəsə bir qadının dilindən müharibəni eşidərkən gö-rürdüm ki, bu tamamilə fərqli bir müharibədir, bizə olduqca yad bir müharibə. Qadınlar danışanda mən onların dilindən adət etdiyimiz qəhrəmanlıq hekayələrini, bombardmanları, uçub-tökülən binaları, qalib gələnləri, məğlub olanları eşitmirdim. Qadınların müharibəsinin öz rəngi, öz əzabı, kədəri, öz səsi vardır. Orda əzab çəkənlər tək-cə insanlar yox-büsbütün kainatdır. Ağaclar, quşlar, torpaq, səma - hər yer və hər şey əzab çəkir. Səssizcə, sakitcə susur və əzab çəkir. Buna görə də mən bu müharibəni

araşdırmağa və yazmağa qərar verdim - qadınların dilindəki, səsindeki müharibəni".

Svetlana Alekseyeviç bu kitabda müharibədən yox, müharibədəki insandan - qadınlardan danışır. Müharibənin ortasındakı qadınlardan.

"Onları bir-bir axtarıram, tapıram, görüşə razı salmağa çalışıram. Görüş vaxtı ala bilmərsən, səbirsiz hazırlaşib ora yollanıram. Saatlarca yad bir mən-zildə oturmali oluram. Elə olur bütün gün orda otururam. Yaşlı bir qadın çay dəmləyir, şirniyyat gətirir, çoxdan aldığı bir köynəyi gətirib mənə göstərir. Birlik-

də ailə albomlarına baxırıq. Qəfil bir şəkil... və budur. Gözlədiyim anın içində-yik. Qadın nəmli gözlərini uzağa zilləyir, qoluyla gözünü silir ya da astaca fotoşəkili sığallayır və dilindən onlarıdır susan cümlələr nəhayət ki, axır "

Müharibənin ortasında evlilik təklifi alan, qadın problemləri ilə əlləşən, yeni alt paltarı sevinci yaşayan, bombardman edilmiş şəhərin xaraba dükanlarından birində necəsə bir cüt təzə tufli tapan qadınlar Sevinən, ağlayan, döyüşən, yaraları bağlayan, meyitləri daşıyan qadınlar Döyüşçülər, aşpazlar, teleqrafçılar

17-18-19 yaşlarında müharibəyə yola düşən qızciğazlar. Onlar nə qəhrəmanlıq eşqində idilər, nə ölüb-öldürmək arzusunda, nə də tarix yazmaq. Onları həyatın içindən alıb müharibəyə itələyən şey "vətən səni gözəli" şüarları idi. Onlar anaları-ataları, sevgililəri, qardaşları döyüşdəyken sadəcə yol gözləməklə yetinmək istəməyən qızciğazlar idilər. Onlar müharibəyə yollanarkən niyə və nəyə getdiklərini heç özləri də de-

qiq bilmirdilər. Və maraqlısı budur ki, qırx ilə yaxın bir zamandan sonra o illərə qayıdan, o dövrdəki özləri haqqında danışan keçmiş döyüşçü, pilot, kəşfiyyatçı, teleqrafçı (indiki həkim, laborant, müəllimə) qadınlar müharibədəki o qızciğazlardan başqa bir insanmış kimi söhbət açırlar.

"Artıq qırx ildən çox vaxt keçib, amma sən hələ də mənim evimdə qırmızı rəngli heç nə görə bilməzsən. müharibədən sonra mən qırmızı rəngə nifrət edirəm" - müharibə qadınlarından biri

"Mənim üçün müharibədən sonrakı həyatın cinsi qadın idi. Kişi səsi xatırlamıram. Müharibədən sonra həyat mənim üçün nənəmin səsi idi. Bütün bu həyat boyu nənəm oxuyur, ağlayır, oxuyur" - başqa bir müharibə qadını

"Bizim üçün dünya müharibə demək idi. Müharibəsiz bir dünya, həyat anlayışı bizə yad idi. Bizim üçün bir-cə insan vardı - müharibə insanı. Bizə doğma olan yeganə insan tipi".

Hekayələrini dinlədiyi qadınlardan haqda müəllif ən çox bunu qeyd edir ki, onlar ağlayırdılar, danışa-danışa hönkürdülər, bəzən dərman içməli olurdular, kiməsə təcili yardım çağırması olurdur. Amma çoxu sağollaşanda məndən yenidən gəlməyimi xahiş edirdi. Çünki danışmaq istəyirdilər. Bu qə-dər illər ərzində susmaqdan bezmişdilər, bəlkə də.

Əsəri oxuduqca anlayırsan ki, həqiqətən də müharibədə sağ qala bilmək üçün insan olmaq yetmir, insan qanındakı ecdadlardan qalma bütün instinktləri xatırlamağa məcbur qalır.

Mark Levi, Paolo Koelyo kimi populyar müəlliflərin kitablarına pul, vaxt xərcləyənlərə, "Səfillər"i oxuyub yarımçıq qoyub kitaba həvəsi ölənlərə, Dos-toyevskinin qalın cildli kitablarına baxıb gözünü qorxudanlara, hansısa sevgi romanını oxuyub "daha bəsdir" deyənlərə, bir sözlə hər qəbildən oxuculara maraqlı ola biləcək bir kitabdan söhbət gedir.